

SA EXAM PAPERS

YOUR LEADING PAST YEAR EXAM PAPER
PORTAL

Visit SA Exam Papers

www.saexampapers.co.za

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDIYA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LUHUHI/THAFAMUHWE 2017

MEMORANDAMU

MARAGA: 80

Memorandamu uyu u na masiatari a 26.

TSIVHUDZO KHA VHAṬOLI/VHAMAKI

- Memorandumu uyu i tou vha tsumbandila fhedzi ya u thusa vhaṭoli/vhamaki.
- Memorandumu u tea u thoma wa dzulelwa dzulo nga vhothe vha kwameaho khathihi na phanele ya u linga musi u tola/maka hu sa athu u thoma.
- Phindulo dza vhalingiwa dzi tea u eliwa nga u angaredza zwi tshi tevhedza vhukoni/ndeme yazwo.

MAGA A U ṬOLA/MAKA

1. Arali mulingiwa o fhindula mbudziso dzi fhiraho tshivhalo tsho tiwaho, kha vha make/tole fhedzi phindulo ya u thoma. (Mulingiwa ha tei u fhindula mbudziso ndapfu na mbudziso pfufhi u bva kha lushaka luthihi lwa bugu/liṅwalwa.)
2. Arali mulingiwa o fhindula mbudziso dzothe nṅa u bva kha KHETHEKANYO YA A, (vhurendi ho randelwaho), kha vha make/tole phindulo mbili fhedzi dza u thoma.
3. Arali mulingiwa o fhindula mbudziso ndapfu mbili kana mbudziso pfufhi mbili kha KHETHEKANYO dza B na C, kha vha make/tole ya u thoma vha litshe ya vhuvhili. Arali mulingiwa o fhindula mbudziso dzothe nṅa, kha vha make/tole phindulo ya u thoma kha KHETHEKANYO iṅwe na iṅwe, tenda a vha o fhindula mbudziso nthihi pfufhi na nthihi ndapfu.
4. Arali mulingiwa a nga fhindula phindulo mbili hune ya u thoma ya vha yo khakhea ngeno ya vhuvhili i yone, kha vha make ya u thoma vha litshe ya vhuvhili.
5. Arali phindulo dzi songo nomboriwa nga ngona, kha vha make/tole vha tshi tevhedza memorandumu.
6. Arali vhukhaki ha mupeleto vhu tshi nga khakhisa ṭhalutshedzo, kha vha zwi make sa vhukhaki. Arali zwi sa khakhisi ṭhalutshedzo, kha vha make sa zwone.
7. *Mbudziso ndapfu/dza maanea:*
Arali maanea/phindulo ndapfu ya nga vha pfufhi kha tshivhalo tsha maipfi tsho tiwaho, vha songo ṅea ndaṭiso, ngauri o no ḍi dzula o ḍihaṭula ene muṅe. Arali phindulo ya lapfesa u fhirisa mpimo, kha vha sedzuluse/tole nga ho teaho nyimele nahone vha songe mutumba na vhaṭoli vhahulwane. Kha vha shumise rubriki dza u linga dzi re kha *Aphendikisi ya A na B* u ṭola maanea a vhalingiwa.

8. *Mbudziso pfufhi:*
Arali mulingiwa a songo shumisa zwidevhe musi o humbelwa uri a khouthu, vha songo nea ndatso.
9. Kha mbudziso dzo vuleaho (open-ended questions), hu songo avhelwa maraga kha EE/HAI, kana kha NDI A TENDA/A THI TENDI. Thikhedzo/Khwathisedzo/Thalutshedzo kha zwi vhe zwone zwi dzhielwaho nzhele kana zwi avhelwaho maraga.
10. Hu songo avhelwa maraga kha NDI NGOHO/A SI ZWONE kana NDI MBUNO/KUHUMBULELE KWAWE. Thikhedzo/Khwathisedzo/Thalutshedzo kha zwi vhe zwone zwi dzhielwaho nzhele kana zwi avhelwaho maraga.

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI (HO RANDELWAHO/VHONWAHO)**MBUDZISO YA 1 (MBUDZISO NDAPFU)****NELSON MANDELA – LR Ndlovu**

KHA VHADZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dzi avhelwe nga ndila yone:

- Maraga dza 7 ndi dza mbuno.
- Maraga dza 3 ndi dza luambo. Dzone dzi avhelwe nga ndila hei:
 - Maraga 3 arali mbuno dzi 6–7
 - Maraga 2 arali mbuno dzi 4–5
 - Maraga 1 arali mbuno dzi 0–3

Marangaphanda

Zwifanyiso zwa muhumbulo ndi mafurase/mafhungo/maipfi tshirendoni ane murendi a a shumisa uri muvhali a tshi vhala tshirendo zwi mu disele tshifanyiso muhumbuloni wawe zwa ita uri a mbo pfesesa zwine tshirendo tsha amba zwone.

Thalutshedzo ya tshirendo ndi zwine tshirendo tsha amba zwone. Thalutshedzo ya itshi tshirendo ndi ya thambulo ye Vho-Mandela vha tangana nayo u bva mabeboni avho, na musi vha tshi hula u swika vha tshi vha murangaphanda.

Mbuno

- Kha vese ya u thoma murendi u shumisa tshifanyiso tsha muhumbulo tsha **lifanyamuthu** > '*Musi vundu la Qunu lo dihwala*', a tshi todou bvisela khagala thambulo ye mubebi wa Vho-Mandela vha vha vhe khayoy musi vho vhfifa muvhilini.
- Kha vese ya vuvhili murendi u shumisa **lifanyisi** > '*Thumbu i tshi luma-luma sa ya mubvana mirini*', li sumbedzaho vhutungu ha u beba he mme a Vho-Mandela vha vha vhe khaho.
- Kha vese ya vhuraru murendi u shumisa **lifanyamuthu** > '*U swikela musi li tshi tsa mirini nga dukaduka*', li bviselaho khagala u bebwa ha Vho-Mandela.
- Kha vese ya vhatanu na ya vhurathi murendi u shumisa **zwiga** > '*mirenzhe na zwidavhula*', '*mirenzhe na mirombe*' zwine zwa vha mipfa, zwo imelaho vhutungu/zwivhaisi zwe Vho-Mandela vha tangana nazwo musi vha tshi aluwa, vhe malisoni hu ndingedzo ya u bvisela khagala na u khwathisedza uri vho tambudzwa na u vhaiswa zwihulu u bva vhutukuni havho.
- Kha vese ya vhufumi u swika kha ya vhufumimbili murendi o shumisa **zwiga** > '*Tswane*', '*Robben Island*' '*Bantu Education*' zwo imelaho zwiimiswa zwe zwa shela mulenzhe kha u tambudza Vho-Mandela 'Tswane' yo imelaho muvhuso wa tshitalula, 'Robben Island na Bantu Education', zwothe ndi zwiimiswa zwe muvhuso wa tshitalula wa zwi shumisa u tambudza na u tsikeledza Vho-Mandela na vhañwe vhalwelambofholowo.

- Kha vese ya vhufumithanu na ya vhufumirathi murendi o shumisa **maedzamuthu** > *'Ngavhe Afrika Tshipembe li divhe', 'Ndi misi sa makumba lo tengenedza'*, zwi tshi amba uri Vho-Mandela vho vha vho tea vho farwa zwavhudi, zwino vhatambudzi vhavho a vho ngo zwi divha.
- Kha vese ya vhufumirathi na ya vhufumisumbe murendi o shumisa **mafanyisi** > *'Ndi misi sa makumba lo tengenedza', 'Sa lukhanda marumbini la nusa'*, u bvisela khagala uri Afrika Tshipembe arali li zwi divhe uri Vho-Mandela ndi murangaphanda wa vhatu ndi musi li tshi do vha lo vha fara zwavhudi, lo vha vhavhalela.
- Kha vese ya vhufumimalo murendi o shumisa **liedzamuthu** > *'Li tshi alusa phangami ya lushaka'*, u sumbedza uri Vho-Mandela ndi murangaphanda wa lushaka o khetheaho. Ipfi *'phangami'* ndi **limetafore** u ombedzela uri Vho-Mandela ndi murangaphanda wa vhatu vhothe.
- Kha vese ya vhufumitaxe murendi o shumisa **limetafore** > *'Nelson Mandela tshithavhelo tsha ngozwi ntswu'*, a tshi toda u bvisela khagala uri Vho-Mandela ndi mulweli wa vhatu vharema.

Magumo

Murendi o kona u shumisa zwifanyiso zwa muhumbulo kha u tutuwedza kubvedzele kwa thalutshedzo ya tshirendo itshi.

[10]

MBUDZISO YA 2: VHURENDI – MBUDZISO PFUFHI

VHO EDEDZWA HAYANI – W Silidi

- 2.1 Ipfi 'mvula' li bvisela khagala zwithu zwothe zwine zwa bvedza/disa lufu sa khombo/vhulwadze, muthu a mbo fhelelwa nga vhutshilo lwa tshothe.√√ (2)
- 2.2 Ndi thouni ya u vhisala na u pfa vhutungu lune zwa ita na u lidza vhatu.√√ (2)
- 2.3 Ndi mutevhetsindo wa u ongolowa ngauri zwine ndima iyi ya khou amba zwone a zwi takadzi, zwi a vhisala ngauri hu khou sumbedzwa uri muthu a vhuya a fa a vhulungwa ha vhuyi, o tuwa tshothe.√√ (2)
- 2.4 Muhumbulo muhulwane ndi wa uri muthu muwe na muwe u do fa a vhulungwa.√√ (2)
- 2.5 Ku a fana na kwa murendi, ngauri rothe ri do lovha, mbulungo dzashu dzi do dzudzanywa nga vho salaho.√√ (2)

[10]

MBUDZISO YA 3 (MBUDZISO PFUFHI)**DWADZE TSHIFU – T Makhado**

- 3.1 Zwi khou sumbedza uri nyimele ine murendi a vha khayoyi lidza na mme mubebi.√√ (2)
- 3.2 Ndi lifanyamuthu ngauri marambo ha tshenuwi hu tshenuwa muthu.√√ (2)
- 3.3 Mutaladzi /Vese iyi i sumbedza uri murendi o no vha kha nyimele ine a nga lovha tshifhinga tshiniwe na tshiniwe/o no vha tsini na u lovha.√√ (2)
- 3.4 Ndi khesura. Ndi u itela uri muvhali/murendi a kone u awelanyana/ imanyana uri a kone u bvela phanda hafhu na u vhala/renda ndivho i ya u tumanya mihumbulo mivhili i lunzhedzanaho. √√ (2)
- 3.5 Ee.
Ngauri kanzhi musu muthu a tshi lwala hovhu vhulwadze na vhatu vhane vha vha tsini nae, sa mashaka na thama dzawe, vha a thoma u tutshela kule nae sa vhane vha shavha u pfikiselwa uho vhulwadze.√√

KANA

Hai.

A si vhothe mashaka na dzikhonani vhane musu muwe wavho a tshi lwala vha mu shavha/ho na vhatu vhane vha lwala leneli dwadze fhedzi a vho ngo taliwa nga khonani na vha havho. √√

(2)
[10]

MBUDZISO YA 4 (MBUDZISO PFUFHI)**U VHA THANYELE – D Nephalama**

- 4.1 Mitaladzi iyi i bvisela khagala uri hu na vhatu vhane vha ita muthu tsilu vha nga vha a mu funa ngeno vha tshi fhedza vho mu tshinyadza.√ √ (2)
- 4.2 Ipfi 'mutwa' li khwathisedza uri vhaiwe vhatu vhane vha tea u thanyeliwa ndi avho vhane vha fheya/tshinyadza muthu vho dzumbama sa zwine mutwa wa ita musu u tshi mu na tshithu tsha vhuya tsha tou tahala/ fhelela.√√ (2)
- 4.3 Muhumbulo muhulwane u bveledzwaho nga iyi raimi ndi wa u nea thuthuwedzo na uri ri si hangwe uri ri fanela u talifhela vhatu vhane vha nga ri wedza khomboni.√√ (2)

- 4.4 Murendi o dinalea √ nga zwiito zwa vhathu vhane vha funa muthu lwa muhoyo, a vhuya a fanyisa izwo zwiito na zwa tshivhimbili/muloi wa munna.√ (2)
- 4.5 Ee.
Ndi a tendelana na murendi ngauri muthu u tea u thanyela vhathu vha mu itaho tshidahela, vhane vha mu funa lwa muhoyo ngauri zwa sa ralo u do dzulela u tambula tshifhinga tshothe.√√ (2)

NA

VHURENDI VHU SONGO RANDELWAHO/VHONWAHO (HAKHOMBEKHOMBE)

MBUDZISO YA 5: VHURENDI (MBUDZISO PFUFHI)

MAVHIDANI – WMR Sigwavhulimu

- 5.1 Ipfi 'tovhowa' li bvisela khagala u sa tsha vha na fulufhelo la tshine wa nga ita.√ (1)
- 5.2 Murendi u toda u sumbedza uri vha khou lila lwa u sa tavha mikosi, vho bonya na mato; zwi vhonala nga mitodzi ine ya khou sokou elela fhedzi/vha khou sokou dzida mitodzi i tshi ela nga yothe.√√ (2)
- 5.3 Tshitanza tsha vhuṅa tshi bvisela khagala pheisi/nyelelo i ongolowaho ngauri vhathu vha kha nyimele i sa takadzi ya u vhulunga muṅwengavho zwine a si zwithu zwavhudi/a zwi takadzi/zwi a vhavha/Vhathu vha pfa vhutungu ngauri vha khou vhulunga mufunwa wavho o lovhaho.√√ (2)
- 5.4 Muhumbulo muhulwane ndi wa u tana u vha isala/pfa vhutungu hune vhathu vha vha khaho nge vha divha uri a hu na hune vha nga wana thandululo ya mbudziso dzine vha vha nadzo.√√ (2)
- 5.5 Hai.
Murendi afha u tana lufu sa tshithu tshi ofhisaho, u vunda vhathu nungo musi a tshi vho sumbedza uri vha a 'tovhowa' nahone a vha divhi na hune lufu lwa bva vhunga i 'thai' i si na mubuletshedzi. Murendi ha koni u khwathisa vhathu, u tou ita uri vha ofhe lufu lwa tshothe.√√√ (3)
- [Kana zwiṅwevho zwi pfalaho.] (3)

[10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YAA: 30

KHETHEKANYO YA B: NGANEA**MBUDZISO YA 6 (MBUDZISO NDAPFU)*****TSHI DO LILWA* – NE Phaswana**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo: (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga dza 6
- Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1–3 u wana maraga 2

Marangaphanda

Muhumbulo muhulwane ndi mutodo/niwongo wa bugu wo faredzaho milaedza ine muniwali a tama u i netshedza vhavhali uri hu vhe na zwine vha guda nga mafhungo a bugu yeneyo. Muhumbulo muhulwane ndi wa uri vhatu vha tea u tutshela kule na vhuhovheleli ha zwine vha si kone u zwi swikelela na vhugevhenga ngauri zwi dzhenisa muthu khakhathini.

Mbuno

- Vhuhovheleli na u funesa zwithu nga Vho-Emeli zwo vhangela muta wa ha Nethulwe zwickolodo zwinzhi zve vha vha vha tshi kundelwa u zwi badela.
- Thundu dza muta wa ha Nethulwe dzo todou rengiswa nga okisheni nga u dalelwa nga zwickolodo.
- Vho-Emeli vha isa vhana vhavho zwickoloni zwa kule nahone zwi no dura ngeno vha si na tshelede ya u vha badelela.
- Vho-Emeli vha ya mavhengeleni vha koloda thundu dzi no dura vha balelwa u dzi badela.
- Vho-Luvhone vha litsha mushumo nga hone u dalelwa nga zwickolodo zwo vhangwaho nga Vho-Emeli.
- U lingedza u tandulula thaidzo, Vho-Luvhone na Vho-Emeli vha didzhenisa kha zwa vhugevhenga.
- Vho-Emeli vha rengisa mbanzhe ngei yunivesithi ya Venda, ngeno Vho-Luvhone vha tshi reila zwigevhenga musi zwi tshi khou pwasha dzibannga na u tswa, vha tshi itela u lifha zwickolodo na u hovhelela vhutshilo ha ntha.

- Vho-Emeli vho do farelwa u rengisa mbanzhe, ngeno Vho-Luvhone vho fhedza vho farelwa vhugevhenga nge Dzhalagoma a vha ambulula o no vha thanzi ya muvhuso.

Magumo

Muñwali o kona u bvedza muhumbulo muhulwane ngauri vuhovheleli ha vha muṭa wa ha Nethulwe ho fhedza ho vha dzhenisa khakhathini. [25]

TSHI DO LILWA – NE Phaswana

MBUDZISO YA 7 (MBUDZISO PFUFHI)

- 7.1 Dzhalagoma ndi ligevhenga lihulu, fhedzi madzuloni a uri ri vhone a tshi tendela muhumbulo wa u vhulaha riwana/lutshetshe,√ ene u lwela uri lutshetshe ulwo lu tsireledzee/vhulungee.√ (2)
- 7.2 A sumbedza Dzhalagoma a muthu a sa ofhi√/ Muthu wa mbilu ya u pfela vhutungu√/ Muthu wa u tshila nga vhugevhenga/U tswa.√
[Zwivhili fhedzi zwi tendiseaho/pfalaho.] (2)
- 7.3 Magumoni a bugu Dzhalagoma we a vha e tshigevhenga o mbo di shanduka a dzheniwa nga muya mukhethwa a vho bulula mafhungo othe e a fhedza o farisa Vho-Luvhone nga mapholisa/mbilu yawe thethe/ya u vhavhalela i dovha ya divhonadza a tshi dzhenwa nga fhungo la Mudzimu ngei kerekeni.√√ (2)
- 7.4 Ri pfela vhutungu vhabebi vha lutshetshe ulwu, khathihi na u lila navho kha u hambokwa havho.

KANA

- Nyanyuwo ndi ya dakalo-tshililo vhunga ula riwana we ra ofha uri a nga fa nga ndala na dora u fhedza o wanala.√√ (2)
- 7.5 Kutshilele kwa vuhovheleli na u funesa zwithu zwavhudi nga Vho-Emeli zwi luka mambule a u fasha Vho-Luvhone uri vha diwane vho no didzhenisa kha vhugevhenga.√√ (2)
- 7.6 Ndivho ya muñwali ndi ya uri munna sa thoho ya muḍi, a sa khwaṭha a kaidza musi zwithu zwi tshi khakhea, u do fhedza o no dzhenisa khakhathini na muḍi wothe.√ Ri zwi vhona nga Vho-Luvhone musi vha sa kaidzi Vho-Emeli kha zwiito zwavho, vha fhedza vho dzhenisa khakhathini. √√ (2)

- 7.7 Vho-Luvhone na khonani dzavho vho fhedza vho farwa nangoho, izwi zwa mbo khwathisedza zwe gurann̄da ya amba.√√ (2)
- 7.8 Khudano iyi i ri disela muhumbulo wa uri Vho-Potgieter Jacobus vha tshee vho d̄ala muya wa tshitalula wa u sa funa vharema.√√ (2)
- 7.9 Mulaedza ndi wa uri vhatu vha songo funesa zwithu zwine vha sa kone u zwi swikelela ngauri zwi d̄o vha dzhenisa zwikolodoni vha fhedza vha tshi vho tswa vha farwa nga mapholisa.√/ Ri zwi vhona nga Vho-Emeli na Vho-Luvhone vha tshi d̄idzhenisa kha zwa vhugevhenga nga n̄wambo wa zwikolodo.√√ (3)
- 7.10 Ee.
Zwi a tendisea, naho Dzhagaloma e tshigevhenga mbilu ya u pfela vhutungu u tshe nayo.√√

KANA

Hai.

A zwi tendisei, ngauri sa muthu wa mbilu ya tshituhu, wa u vhaisa vhanwe vhatu, u zwi kona hani u khathutshela n̄wana ngeno a tshi khou vhaisa vhabebi vhawe.√√ (2)

- 7.11
- Ndo vha ndi tshi nga vha eletshedza uri kha vha dzule fhasi na mufumakadzi wavho Vho-Emeli vha kaidzane.√
 - Ndo vha ndi tshi d̄o vha eletshedza uri kha vha fhungudze zwikolodo nga zwiṭuku nga zwiṭuku vha d̄o fhedza.√
 - Ndo vha ndi tshi d̄o vha vhudza uri vha songo tsha renga zwithu nga tshikolodo.√
 - Ndo vha ndi tshi d̄o vha eletshedza uri vha songo litsha mushumo uri vha kone u badela zwikolodo.√

[Zwiraru fhedzi na zwiṭwe zwi pfallaho.] (3)
[25]

BULAYO LO TALIFHAHO – AW Magau**MBUDZISO YA 8 (MBUDZISO NDAPFU)**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo: (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga dza 6
- Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoutu 6–7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoutu 4–5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoutu 1–3 u wana maraga 2

Marangaphanda

Muhumbulo muhulwane ndi mutodo wa bugu wo faredzaho milaedza ine muniwali a tama u i netshedza vhavhali u ri hu vhe na zwine vha guda nga mafhungo a bugu yeneyo. Muhumbulo muhulwane ndi wa uri vivho, vhumbulu na u fhetana a si zwavhudi. Na zwa uri muthu ha tei u vhambela muniwe maano mavhi ngauri zwi fhedza zwo fasha ene mune.

Mbuno

- Vho-Mandiwana, Vho-Mukhotho na Vho-Mamidze vha didzhenisa kha u lukela Vho-Lugisani maano mavhi a u vha tshinya dzina, zwa fhedza zwo vhaisa vhone vha.
- Vho-Mandiwana na thama dzavho vha luka maano a u bvisa Vho-Lugisani khoroni na shangoni nga ndila yo talifhaho.
- Vha fhetana Vho-Lugisani nga u amba na vhamusanda uri Vho-Lugisani vha pfuluselwe Dovhoni u bveledza shango.
- Vho-Mamidze vha niwala vhurifhi vha tshi diita u nga ndi vhone Vho-Lugisani, ha u vhangana vuhosi ha Dovhoni, ngeno hu vivho nga avha vhakalaha.
- Vhamusanda vho sinyuwa zwiwulu musi vha tshi tangedza vhurifhi uho vha humbula u pandela/shakulisa Vho-Lugisani shangoni lavho.
- Vho-Lugisani vho fhedza vho vhulahlwa na niwana wavho nga tombo nga Tshambenga na khonani dzawe i ndila ya u vha vhaisa.
- Tshambenga o mbo di farwa a ambulula tshiphiri tsha uri muniwali wa vhurifhi ndi Vho-Mamidze na khonani dzavho.
- Vho-Mamidze, Vho-Mandiwana na Vho-Mukhotho vho fhedza vho pandelwa na u farwa, ngeno Vho-Lugisani vho vhumbiwa vuhosi ha la Dovhoni.

Magumo

Muniwali o kona u bveledza muhumbulo muhulwane wa uri muthu a lukela muniwe maano mavhi a fhedza o fasha ene mune, sa zwe Vho-Mamidze na khonani dzavho zwa bvelela khavho.

[25]

MBUDZISO YA 9: *BULAYO LO TALIFHAHO* – MBUDZISO PFUFHI

- 9.1 Vho tewa nga u vha vhalutanyi ngauri vha dzulela u vhambela Vho-Lugisani maano mavhi vha tshi itela uri vha lwe na Vho-Thovhele Vho-Mphaga khathihi na vhatu vhothe nga u angaredza.√√ (2)
- 9.2 Vho-Mamidze ndi muthu a sa fulufhedzeiho/ndi mudzia tshimbevha/vhukwila/mazwifhi/u tshinya vhatu madzina/muthu a re na vivho.√√ (2)
- 9.3 Maano mavhi e Vho-Mamidze na khonani dzavho vha vha vha tshi khou a lukela Vho-Lugisani o fhedza o fasha vhone vhane vha fhedza vho pandelwa nga vhamusanda Vho-Mphaga shangoni lavho. √√ (2)
- 9.4 Vho-Mamidze a vha takaleli/vha vhenga Vho-Lugisani/a vha tami u vhona na mvelaphanda ine vha khou itela shango.√√ (2)
- 9.5 U vha havho vharangaphanda vha khoro khulwane ya Mphagane, na u funa u tshimbidza milandu nga ndila ya vhundiandia, ndi wone mudzi u simulaho vengo, vhutshivha na vhumbulu kha Vho-Lugisani munna wa ngoho na u funa mvelaphanda.√√ (2)
- 9.6 Ndivho ya muniwali ndi ya uri arali muthu a tshila a tshi fulufhedzea nahone e kha ngoho u a bvelela.√/Ri zwi vhona nga Vho-Lugisani vhe vha pomokwa mazwifhi othe, fhedzi a zwo ngo vha kwama ngauri vho vha muthu wa ngoho.√√ (3)
- 9.7 Vho-Mphaga ndi muthu ane u na vhutudzetudze ha u sokou tangedza mafhungo ane a vhudzwa ngeno vha songo a sedzulusa,√/zwenezwo zwi ita uri vha tode u thatha na u thuntsha Vho-Lugisani ngeno zwi zwickwekwe zwa Vho-Mamidze na khonani dzavho.√ (2)
- 9.8 Khudano iyi i ri disela muhumbulo wa uri Vho-Mamidze ndi tsumbo ya uri a si vhothe vhafunzi vhane vha tshilela ngoho ine Mudzimu a i funa nahone vhafunzi vho raliho vha khombo zwitshavhani zwashu, ngauralo ri tea u vha thanyela.√√ (2)

9.9 Ndi u sumbedza uri vhumbulu, vivho, tshituhu na vhutshivha a zwi nga lali zwo kunda vhulenda, ngoho na lukuna.√Izwi ri zwi vhona nge Vho-Mamidze na khonani dzavho dza vhumbulu, vhutshivha na vivho zwe vha itela Vho-Lugisani zwi tshi fhedza zwo vhaisa vhone vhaṅe, ngeno Vho-Lugisani vho fhedza vho pembela/tamba kha masamba othe e vha newa.√√ (3)

9.10 Hai.
A zwi tendisei, ngauri Vho-Mamidze ndi vhone vhe vha luka tshikwekwe tsha uri Vho-Lugisani vha pfuluswe.√√

KANA

Ee.

Zwi a tendisea, ngauri sa mufunzi o ambaraho mukumba wa phele vha tea u rabelela vhatu vhothe hu si na khethululo, naho khavho yo vha i tshi tou vha swiswi mmbadise.√√ (2)

- 9.11 - Ndo vha ndi tshi nga vha eletshedza uri vha tshile vhe kha ngoho, vha litshe mazwifhi.√
- Ndo vha ndi tshi nga vha vhudza uri matshilele avho ha anani na zwine Bivhili ya amba. √
- Ndo vha ndi tshi nga vha eletshedza uri vha litshe vivho.√
- Ndo vha ndi tshi nga vha vhudza uri vha gude u hangwela.√

[Na zwiṅwe zwi pfallaho, zwiraru fhedzi.] (3)

[25]

MAFELADAMBWA – NE Sigogo

MBUDZISO YA 10 (MBUDZISO NDAPFU)

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo: (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga dza 6
- Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoundu 6–7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoundu 4–5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoundu 1–3 u wana maraga 2

Marangaphanda

Muhumbulo muhulwane ndi mutodo wa bugu wo faredzaho milaedza ine muñwali a tama u i netshedza vhavhali u ri hu vhe na zwine vha guda nga mafhungo a bugu yeneyo. Muhumbulo muhulwane ndi wa vhutendatenda kha zwa vhuloi. Muthu ha tei u sokou dzhenelela/u welawela mafhungo ane a sa a divhe ngauri zwi a fhedza zwo mu dzhenisa khakhathini.

Mbuno

- Ri zwi vhona musu Mawela a tshi dzhenelela kha mafhungo a uri Vho-Maemu ndi muloi ngeno o tou pfa Vho-Matodzi na Vho-Sara vha tshi khou amba ene a tshi khou fhira.
- Vho-Matodzi vha didzhenisa kha mafhungo a muta wa khaladzi avho Vho-Ramasunzi zwe zwa fhedza zwo tutuwedza Mawela u didzhenisa kha vhutendatenda ha zwa vhuloi.
- Vho-Sara vha tenda mazwifhi e vha vhudzwa nga Vho-Matodzi a u ri Vho-Maemu ndi muloi.
- Mawela u tenda zwauri saga le la vha lo hwala mmbwa yo faho a si mmbwa ndi phele ya Vho-Maemu ya u mu gadisa vhusiku.
- Mawela u todela Vho-Maemu makhomurethe uri vha mu thuse kha u vha fhisedzela ngomu nduni na vha muta wavho.
- U dodoma vhusiku na tshigubu tsha pitirolo a tshi toda u fhisedzela Vho-Maemu na vha muta wavho ngomu nduni.
- Mawela u fhedza o farwa nga mapholisa, a gwevhelwa u dzula dzhele minwaha ya 22.

Magumo

Muñwali o kona u ri bveledzela muhumbulo muhulwane wa uri vhutendatenda kha zwa vhuloi na u sokou didzhenisa kha mafhungo a sa u kwami zwi a fhedza zwo u dzhenisa khomboni.

[25]

MBUDZISO YA 11: *MAFELADAMBWA* – MBUDZISO PFUFHI

- 11.1 Ndi u dzhia tsheo ya u todou vhulaha vhatu vha si na mulandu nga mafhungo a si na vhutanzi.√ Izwi ri zwi vhona nga ha musu Mawela a tshi todou vhulaha vha ha Lialama nga nwanbo wa mafhungo ane a si na vhutanzi ho khwathisedzwaho.√ (2)
- 11.2 Vho-Ramasunzi ndi muthu wa mvumbo yo dzikaho/vha si na khakhathi na muthu/Muthu a sa tavhanyi u fhela mbilu/Muthu a sa dzhiwidzhiwi nga zwithu/a sa vhuswi nga mbiti.√ (2)

- 11.3 A na vhuṭumani ngauri Mawela o fhedza o farwa a sengiswa, a waniwa mulandu a gwevhiwa miṅwaha ya fumbilimbili.√√ (2)
- 11.4 Vho-Muzila vha vhona Vho-Ramasunzi sa muthu a si na ndavha na zwine vhadzulapo vhaiṅwe vha ita/Muthu a sa dzhieli zwithu nṅha.√√ (2)
- 11.5 Vho-Ramasunzi ndi munna wa kereke a sa tendiho kha zwa vhuloi/Naho khaladzi avho a tshi khou vha vhudza nga hazwo a vho ngo zwi tenda, zwenezwo zwa ita uri naho Mawela a na thaidzo ya zwa u loiwa a sa vha vhudze, zwino vha vho tou mangadzwa nga nyimele heyi.√√ (2)
- 11.6 Vho thusedza uri tshiphiri tshi bvele khagala. Muiṅwali u khou ṱoṱou u sumbedza uri ngoho a i kundwi nga mazwifhi.√ Ri zwi vhona musi Vho-Sedzani vha tshi bvisela ngoho khagala ya uri saga ḽe ḽa vha ḽo hakwa nga goloi ya Vho-Ramasunzi ḽo vha ḽi na mmbwa yo faho, hu si phele.√√ (3)
- 11.7 Vho-Matodzi ndi mukegulu wa nyofho/A tendaho kha dziṅanga/Wa u luṱanya,√ zwenezwo zwo ita uri vha fhedze vho luṱanya Vho-Sara na khonani yavho Vho-Maemu vha tshi ri vha a lowa.√ (2)
- 11.8 Khudano iyi i thusa u bvisela khagala uri zwitshavhani zwashu hu na vhathu vhane vha tshivha mvelaphanda ya vhana vha vhaiṅwe, ngauralo vha a ṱuṱuwedza uri matshudeni a ngaho Mawela vha khakhisee kha pfunzo dzavho.√√ (2)
- 11.9 Muthu ha tei u sokou dzhenelela kha mafhungo ane a sa a divhe.√ Ri zwi vhona musi Mawela a tshi ri u khou loiwa nga Vho-Maemu ngeno a si na vhuṱanzi a tshi khou tou humbulela/Vhutendatenda kha zwa vhuloi na dziṅanga zwi a luṱanya vhathu na u vusa vilili zwitshavhani.√√ (3)
- 11.10 Ee.
Zwi a tendisea ngauri musalauno arali vhathu vho dinalea vha a fhisa miḽi ya vhathu vhane vha vha humbulela uri ndi vhaloi.√√

KANA

Hai.

A zwi tendisei ngauri arali vhathu vhe dzikhonani kana vhadzulatsini, vha sa pfesesani vha tea u dzula fhasi mafhungo a dzudzanyiwa.√√

[Na zwiṅwevho zwi pfalaho.] (2)

- 11.11 - Ndo vha ndi tshi nga mu eletshedza uri kha litshe zwa vhutendatenda kha zwa vhuloi na dziṅanga.✓
- Ndo vha ndi tshi nga mu eletshedza uri kha litshe u dzhenelela kha mafhungo a sa a divhi.✓
- Ndo vha ndi tshi nga mu eletshedza uri kha dzhene tshikolo a litshe dzikhakhathi.✓
- Ndo vha ndi tshi do mu vhudza uri kha dzule fhasi na Vho-Maemu na Vho-Sara uri mafhungo haya a ambiwe.✓

[Na zwiṅwe zwi pfalaho zwiraru fhedzi.]

(3)
[25]

KANA

FOLUKUḶOO

KHUVHANGANYO YA FOLUKUḶOO – RV Tshikovhi

MBUDZISO YA 12: *KHUVHANGANYO YA FOLUKUḶOO – MBUDZISO NDAPFU*

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo: (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga dza 6
- Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1–3 u wana maraga 2

ZWIBVELEDZWA ZWA D, E NA F – LUNGANO, VHURENDI HA SIALALA NA MAAMBELE A SIALALA

Marangaphanda

Muhumbulo muhulwane kha maṅwalwa a sialala ndi zwine muanetsheli a tama ri tshi guda zwone. Afha muṅwali u shumisa lungano, tshirendo tsha sialala na maambe a sialala u tsivhudza vhavhali uri vuhaga na vhuṭali zwi a thusa kha u dilamulela na u wana gundo kha maswina musi zwo vhiḱha, nahone wa maanda u konwa nga vhuṭali.

Mbuno**Lungano**

- Vhana vha dzhena khakhathini nga u sa fara ndila ye vha laedzwa.
- Luvhuda lu shumisa vhubali kha u thusa vhana uri vha si liwe nga phukha.
- Luvhuda lu shumisa vhubali kha uri lu si vhulawe nga dziwe phukha.
- Luvhuda lwo shumisa vhubali nga u lwa fukedza dziwe phukha mulindini.
- Vhana vho swika vho tsiredzea ha vhabebi vhavho nga vhubali ha muvhuda.

Tshikhodo

- Phiriphiri Tshivhase o shumisa vhuhaga kha u thutha na u fhisa midzi ya maswina awe.
- Phiriphiri Tshivhase e nndwani o vha a tshi difunga uri a kunde maswina o dikhudisa nga muri.

Mirero

- Muthu u fanela u talifha, a dilwela a litsha vhulenda ngauri vhu a vhulahisa.
- Muthu a tshi lwa na muthu a songo mu tevhelela na hayani ngauri a nga vho vusa nungo a vho u huvhadza.
- Hu tshi itwa tshithu hu si na murangaphanda a tshi bveleli.

Maambe

- Muthu a tshi ita tshithu u tea u ita nga nungo dzothe.
- Muthu u fanela u thanyela vhatu vhane vha nga mu vhaisa e henefho.
- Muthu a tshi toda uri tshithu tshawe tshi bvelele u tea u pika a sa ofhi.

Magumo

Muñwali o kona u shumisa mañwalwa a sialala u tsivhudza na u ñea vhatu vhubali ha uri vha fanela u dilwela vho tou difunga, nahone wa maanda u konwa nga vhubali. Afha ho shumiswa lungano, tshikhodo na maambe a sialala u bveledza izwo.

[25]

MBUDZISO YA 13: KHUVHANGANYO YA FOLUKULO – MBUDZISO PFUFHI

TSHIBVELEDZWA TSHA G – LUNGANO

- 13.1 Tshe tsha vhanga khudano vhukati ha Makhado na vhatshena ndi musi vhatu vhawe vha si tsha mu luvha vha tshi vho luvha vhatshena/O vhilaedzwa nga u ofha uri vhatshena vha do mu dzhiela shango.√√ (2)
- 13.2 Manetsheli u tana tshipida tsha mathomele, ngauri ndi hone he Makhado a thoma hone u vha khosi ya Vhavenda.√√ (2)

- 13.3 Makhado u t̃anwa e khosi ya tsh̃it̃uhu nge a ṽhulaha ṽhatshena/Makhado u ṽhonadzwa e khosi yo d̃alaho t̃sh̃imbevha nge a t̃shot̃ela ṽhatshena ṽha songo h̃umbula/Makhado u t̃aniwa e khosi ine ya k̃ona u lwa ṽhusiku fh̃edzi/U t̃anwa sa khosi ya ṽhuhali a sa tendi shango l̃awe l̃i t̃shi dz̃h̃iwa nga ṽhatshena/mavhuru.√√
[Zwivhili zwi p̃falaho.] (2)
- 13.4 Mãthakheshandwa a ṽhonala musi ṽhatshena ṽha t̃shi t̃shõthelwa ṽhusiku ṽha ṽhulawa ṽha songo h̃umbula, ngeno ṽha t̃shi d̃ivha uri ṽha na ṽhushaka haṽhudi na Ṽhavenda. √√ (2)
- 13.5 Mulaedza ndi wa uri muthu a songo fulufhela muthu t̃shõthe ngauri a nga mu vutshela a mu ṽhulaha/Muthu a songo tenda shango l̃i t̃shi dz̃h̃iwa nga ṽhatshena nga ṽhufhura.√√ (2)
- 13.6 Dzina ili l̃i edza zwiito kana maitete a Makhado a u lwa ṽhusiku a t̃shi kunda mavhuru.√√ (2)
- 13.7 Ee.
Zwi a t̃anganedzea, ngauri ṽhatshena ṽho ṽha ṽha t̃shi ṽho ita uri Ṽhavenda ṽha si t̃sha mu luvha, t̃shavho ṽha t̃shi ṽho t̃oda hu t̃shi luvhiwa ṽhone na u t̃swa shango l̃avho.√√

KANA

Hai.

A zwi t̃anganedzei, ngauri ṽhatshena ṽho ṽha ṽhe na ṽhushaka haṽhudi na Ṽhavenda ṽha t̃shi ṽha f̃ha mishumo na u ṽha ñea na zwigidi. (2)
[15]

TSHIBVELEDZWA TSHA H – TSHIKHODO

- 13.8 Ipfi 'ahee' l̃i khou tsivhudza Rammbuda uri a t̃alifhele maswina ane a khou t̃oda u mu t̃shot̃ela/Li khou khod̃edzela khosi Rammbuda na u mu fh̃ululedza kha ṽhuhosi hawe.√√ (2)
- 13.9 Murendi u t̃oda u b̃visela khagala uri Rammbuda o ṽha a t̃shi gidima nga maanda.√√ (2)
- 13.10 Mulaedza ndi wa uri khosi i tea u ṽha na ṽhuhali na ṽhutãli ha u kona d̃ilwela na u tsireledza ṽhathu na shango.√√ (2)

13.11 Tshibvedzwa tsha D tshi tana Makhado e khosi ya Vhavenda ngeno tsha E tshi tshi tana Rammbuda e khosi ya vha ha Rammbuda. Vhothe vha sumbedzwa vhe mahosi a vhuhali ndwani/Vhuvhili hazwo zwi amba nga ha mahosi a vhuhali na vhutali, vha lwelaho u tsireledza shango lavho.√√

[Na zwiinwe zwi pfalaho.]

(2)

13.12 Ee.
Ndi a tendelana nawo, muthu arali zwa mu vhifhela u a difunga a shumisa ndila inwe na inwe ya u dipilela musi e khomboni.√√

KANA

Hai.

A thi tendelani nazwo, ngauri makumbe a nga thukhuwa muthu a wa a lovha, zwi a ofhisa u zwi ita hezwo.√√

[Kana zwiinwevho zwi pfalaho.]

(2)

[10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA**MBUDZISO YA 14: MBUDZISO NDAPFU*****HA U TSA NDI HA U GONYA: MUTSHUTSHU – LL Mafenya***

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo: (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga dza 6
- Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

Marangaphanda

Khudano ndi u hanedzana/fhambana ha mihumbulo vhukati ha vhabvumbedzwa kana mubvumbedzwa ene mune/u sa andana ha vhatambi nga mihumbulo, maipfi na nga zwiito zwavho. Kha ino dirama khudano i vhonala vhukati ha Ntshavheni na vhañwe vhabvumbedzwa.

Mutumbu

- Khudano i simuwa vhukati ha Ntshavheni na Steve nge a vhudza Ntshavheni uri u langwa nga musadzi.
- Khudano i vha hone vhukati ha tshigwada tshi imaho na Ntshavheni na tshi imaho na Steve zwi tshi vhangwa nga vivho line Steve a vha nalo kha vhanna vho malaho vhafumakadzi vho funzeaho.
- Khudano vhukati ha Ntshavheni na mufumakadzi wawe Alice musa Ntshavheni a tshi hanela Alice a tshi ya khosoni ya zwa mushumoni wawe ngei Transkei.
- Khudano ya nga ngomu i vha hone kha Ntshavheni musa a tshi vho thoma u tima-tima mufumakadzi wawe nga murahu ha zwe khonani dzawe dza mu vhudza zwone.
- Khudano i vha hone musa Ntshavheni a tshi rwa musadzi wawe Alice a tshi mu pomoka uri u khou andana na Tsanyane Matibe.
- Ntshavheni u pomoka Tsanyane Matibe uri u khou andana na mufumakadzi wawe Alice, zwa mbo ita uri hu vhe na khudano vhukati havho.
- Khudano i vha hone musa Funzani a tshi senwa nga Ntshavheni a tshi mu semela u mu kaidza nge a vha a tshi khou rwa musadzi wawe nga mafhungo ane ha na vhutanzi nao.

Magumo

Muñwali wa ino ñirama o kona u bveledza khudano ngauri o shumisa Ntshavheni kha u tutuwedza khudano vhukati hawe na vhañwe vhabvumbedzwa. [25]

KANA**MBUDZISO YA 15: MBUDZISO PFUFHI*****HA U TSA NDI HA U GONYA: KANI HA VHA TOU DILWELA***

- 15.1 Mufhindulano u tana vhudipfi ha vathu vho dinaleaho/sinyuswaho nga zwiito zwa Muzila.√ Izwi ri zwi pfa musi Vho-Thithoniwi na vhañwe ngavho vha tshi kulumedzana u yo vhulaha Muzila.√ (2)
- 15.2 Vho-Thithoniwi vho taniwa sa mutambi wa muhaga/a sa ofhi ane a lwela pfanelo dzawe na dza vhañwe vathu/Muthu a sa thonifhi milayo ya shango.√√ (2)
- 15.3 Hu khou taniwa tshifhinga tsha zwino hune musi vathu vho sinyuswa vha dzhia mulayo vha u vhea zwandani zwavho/Ndi tshifhinga tsha zwino hune vathu vha vho ñivha na u kona u imelela pfanelo dzavho.√√ (2)
- 15.4 Aironi ya ñirama i khou vha hone musi Muzila a sa ñivhi zwine a khou ya u tangana nazwo ngeno vhañaleli vha tshi ñivha zwine zwa khou ya u bevelela khae. √√ (2)
- 15.5 Muvhuso u vhonele wo ñala mbavhalelo ngauri u fara vathu u tshi vha vula vha na milandu ngeno vhafumakadzi vha tshi vhonele vhe na tshituho ngauri vha fara muthu o tshinyaho vha rwela u vhulaha.√√ (2)
- 15.6 Muhumbulo muhulwane ndi wa uri vhanna kha vha litshe u tambudza vhafumakadzi ngauri vha ño dinalea vha dzhia mulayo vha u vhea zwandani zwavho/Muvhuso kha u dzhie maga o teaho kha vho tshinyaho vathu vha sa athu dzhia mulayo vha u vhea zwandani zwavho.√ Vhafumakadzi vho dzhia mulayo vha u vhea zwandani zwavho vho netiswa nga u tambudzwa nga vhanna vha no farwa vha sa dzule dzhele.√√ (3)
- 15.7 A thusedza u sumbedza uri Muzila u khou ya u rwiwa nga ñila ya u sa londa/nga mañda, lune na u vhulawa a nga vhulawa.√√ (2)
- 15.8 Muñwali o kona u bvisela khagala zwauri Muzila o fhedza o farwa, a rwiwa na u hwamukanywa nga zwiambaro sa zwe vhañ vhafumakadzi vha vha vho zwi pulana; ha vha u sudzuluwa na u sielisana ha nyito musi zwiwo zwi tshi tandulukana.√√√ (3)

15.9 I tana vhudipfi ha u dinalea lune vha vho humbula u dzhia mulayo vha u vhea zwandani zwavho.√√ (2)

15.10 Ee.
I a tangedzea ngauri mulayo wo kundelwa u tandulula thaidzo ya u shengedzwa ha vhana na vhafumakadzi lwa vhudzekani.√√

KANA

Hai.

A i tangedzei ngauri vhatu a vha tei u dzhia mulayo vha u vhea zwandani zwavho/A hu na muthu o tendelwaho u rwa muiwe muthu/dzhia vhutshilo ha muiwe muthu. √√ (2)

- 15.11 - Ndo vha ndi tshi nga humbela vhaiwe nga nne uri ri ye mulayoni hu vhe na khathululo ya mulandu.√
- Ndo vha ndi tshi nga humbela thuso kha vhaiwe uri ri mu fare a dovhe vhuyedzedzwe kothoni.√
- Ro vha ri tshi nga ya musanda ra humbela uri a pfuluswe.√
- Ndo vha ndi tshi nga lindela mulayo u tshi dzhia vhukando.√

[Zwiraru fhedzi.]

(3)
[25]

KANA

MBUDZISO YA 16: MBUDZISO NDAPFU

MILOMO YA NUKALA – NP Nefefe

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza mbuno: 15

Maraga dza tshivhumbeo na luambo: 10

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- Tshivhumbeo: (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga dza 6
- Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6–7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4–5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1–3 u wana maraga 2

Marangaphanda

Khudano ndi u hanedzana/fhambana ha mihumbulo vhukati ha vhabvumbedzwa kana mubvumbedzwa ene mune/u sa andana ha vhatambi nga mihumbulo, maipfi na nga zwiito zwavho. Kha ino dirama khudano i vhonele vhukati ha Vho-Bukuta na vhañwe vhabvumbedzwa.

Mutumbu

- Khudano i simuwa vhukati ha Vho-Bukuta na Tsumbedzo musi vha tshi lwela nae u sa sheledza miri.
- Ri dovha ra pfa khudano vhukati ha Vho-Bukuta na Ntshengedzeni musi vha tshi khou mu kombetshedza u ita nae zwa vhudzekani.
- U fhambana ha Vho-Bukuta na Vho-Takalani zwo vhangwa nge Vho-Bukuta vha vha vha sa fari vhana u fana, vha dzulela u rwa na u sema Tsumbedzo ngeno Ntshengedzeni vha tshi mu fara sa gumba.
- Khudano vhukati ha Vho-Bukuta na thohoyatshikolo Vho-Raiwedzi nge Vho-Bukuta vha si tende mafhungo a Ntshengedzeni a u dzula o edela ngomu kilasini na u sa u ita mishumo ya tshikolo a tshi ambiwa nga hao.
- Vho-Bukuta vha fhambana na mulayo musi vha tshi farwa nga mapholisa kha milandu ye vha ita.

Magumo

Muniwali wa ino dirama o kona u bveledza khudano musi a tshi shumisa Vho-Bukuta kha u tutuwedza khudano vhukati havho na vhañwe vhabvumbedzwa. [25]

KANA**MBUDZISO YA 17: MBUDZISO PFUFHI****MILOMO YA NUKALA – NP Nefefe**

- 17.1 A tana lushaka lwa puloto thukhu. Nyambedzano yo livhiswa kha uri Ntshengedzeni a dzivhuluwe kha dandetande line a vha nalo la u tambudzwa hawe/Uri atsina a si ene e ethe, vhañwe sa ene vha khou amba, fhedzi ene ha tendi u bvisa tshiphiri.√√ (2)
- 17.2 Vho-Raiwedzi vho taniwa sa thohoyatshikolo ine ya vha na ndavha na vhana vhayo/vha a divha vhana vhavho/vha a dzhenelela kha thaidzo dza vhana vhavho uri vha dzi tandulule.√√ (2)
- 17.3 A khou sumbedza tshifhinga tsha zwino/musalauno hune a khou ri tanela matula ane a khou itwa nga vhokhotsi kha vhana vha vhasidzana, lune vhañwe vha fhedza vho amba tshiphiri nga u divha pfanelo dzavho. (2)

- 17.4 Aironi ya dirama i vhonala musu Muofhe a tshi khou talutshedza Ntshengedzeni nga ha muñwe musidzana we khotsi awe vha farwa vha tshi mu tambudza lwa vhudzekani, ngeno a sa zwi divhi uri na Ntshengedzeni u khou tambudzwa ngauralo nga khotsi awe ngeno riñe vhavhali/vhataleli ri tshi zwi divha. √√ (2)
- 17.5 Vho-Bukuta vho tanwa sa liravhele vhukati ha tshitshavha line la si thonifhe pfanelo dza vhana na vhafumakadzi,√ ngeno Ntshengedzeni o imela zwipondwa zwinzhi zwi tambudzwaho shangoni ngeno zwo fhumula.√ (2)
- 17.6 Muhumbulo muhulwane ndi wa u eletshedza vhana vha vhasidzana uri arali vha tshi tambudzwa nga vhokhotsi avho lwa vhudzekani vha fanela u vhiga mulandu mapholisani√/Vhokhotsi vha tea u tutshela u tambudza vhana vhavho lwa vhudzekani ngauri vha do farwa nga mapholisa.√√ (3)
- 17.7 Mafhungo ane a khou ambiwa nga Muofhe a thusedza uri zwi tshi ya phanda hu vho wanala uri atsina na ene Ntshengedzeni o vha a tshi khou tambudzwa lwa vhudzekani nga khotsi awe Vho-Bukuta.√√ (2)
- 17.8 Muñwali o shumisa ndango ya tshiteidzhi nga ndila heyi a tshi itela u sumbedza uri Ntshengedzeni mafhungo ane a khou ambiwa a a mu vhaisa/humbudza zwine zwa khou itea khae.√√√ (3)
- 17.9 Nyambedzano na nyito zwi bvukulula uri Ntshengedzeni zwi a mu kwama ngauri na ene u na thaidzo ya u tshipiwa nga khotsi awe, zwino nyambedzano iyi i a mu dzikusa a humbula zwa murahu.√√ (2)
- 17.10 Hai.
A ku tangedzei ngauri vho vha tshi khou tambudza vhana vhavho na mufumakadzi wavho/Vhudifari havho phanda ha vhadededzi na thohoyatshikolo a vhu sumbedzi khotsi a re na vhudifhinduleli.√√ (2)
- 17.11 - Lushaka kha lu pfumbudzwe nga ha pfanelo dza vhatu. √
- Pfanelo dza vhana kha dzi vhe tshipida tsha pfunzo zwikoloni.
- Vhashumelavhapo kha vha ite khampheini dzo angalalaho u tsivhudza vhatu nga ha tshiguru hetshi. √
- Lushaka kha lu ime nga milenzhe lu ite mulevho wa u lwa na maravhele othe a pfukaho/kandekanyaho pfanelo dza vhana na vhafumakadzi.√

[Na zwiñwe zwi pfallaho.]

(3)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C:

25

MARAGAGUTE:

80

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA MAANEA A LITHERETSHA – MBUDZISO NDAPFU: VHURENDI [MARAGA: 10]

Khriteria	Vhukoni ha nthesa	Tshikili Tshone	Vhukoni ha vhukati/ho linganelaho/vhu fushaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Tsenguluso ya thoho Tshidziki tsha mafhungo/u khwathisedza nga vhutanzi na kupfesesele kwa tshibveledzwa MARAGA 7	- Tsenguluso yo nwelelaho ya thoho - Mbuno dzo angalalaho dzi gobolaho; hu na khwathisedzo yo dzialo u bva kha tshirendo - U pfesesa ha nthesa ha lushaka lwa liinwalwa (vhurendi) na tshirendo	- U sumbedza u pfesesa na u sengulusa thoho nga ndila yone - Phindulo ndi yo faredzaho zwidodombedzwa zwi khagala - Mbuno dzi pfadzaho dzo nekudzwa, naho dziinwe dzadzo dzi songo tou tikedzwa u swika henefho - U pfesesa ha lushaka lwa liinwalwa (vhurendi) na tshirendo	- Tsenguluso i fushaho/linganelaho ya thoho - Hu na dziinwe mbuno dzavhuḍi dzi tikedzaho thoho - Naho dziinwe dza mbuno dzo tikedzwa, hu ḍi vha na vhutanzi vhu sa tendiseiho - U pfesesa ha mutheo ha lushaka lwa liinwalwa (vhurendi) na tshirendo	- Tsenguluso ya thoho i sa fushi - Hu na tshaedzo khulwane ya mbuno dzi tikedzaho thoho - Kupfesesele kwa fhasi kwa lushaka lwa liinwalwa (vhurendi) na tshirendo	- A hu na u pfeseswa ha thoho - A hu na thikhedzo u bva kha tshirendo - Mugudi ha na ndivho ya lushaka lwa liinwalwa (vhurendi) na tshirendo
TSHIVHUMBEO NA LUAMBO	- Tshivhumbeo tsho lonzhedzanaho tshothe - Mbuno dzo lundwa tshidele nahone dza bveledzwa zwi khagala tshothe - Luambo, tshitaela, na thouni zwo vhibva, zwi a tokonya, nahone zwo lulama - A hu na vhukhaki vhu vhonealaho ha girama, mupeleto na zwigwa zwa u vhala	- Tshivhumbeo tshi re khagala na mbuno dzi tevhelelanaho lu pfadzaho - Thevhekano ya mbuno i a pfadza - Luambo, thouni na tshitaela vhezhi zwo lulama	- Hu ḍi vha na vhuinwe vhukhaki ha tshivhumbeo - Maanea/Phindulo i shaedza thevhekano yo fhateaho ya kupfesesele na ndunzhendunzhe - Luambo lwo faredza vhukhaki vhu si gathi, thouni na tshitaela hunzhi zwo tea	- Tshivhumbeo tsho pulaniwa lwo khakheaho - Mbuno a dzo ngo dzudzanywa lu pfadzaho - Vhukhaki ha luambo vhu khagala - Thouni na tshitaila a zwo ngo tea	- Tshivhumbeo tsho khakhea tshothe - Vhukhaki vhezhi ha luambo na tshitaila
MARAGANYANGAREDZI	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1

KHETHEKANYO YA B NA C: RUBRIKI YA U TOLA/MAKAMAANEA A LITHERETSHA – PHINDULO NDAPFU: NGANEA NA DIRAMA NA FOLOKULO [MARAGA: 25]

Khritheria	Vhukoni ha nthesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/ho linganelaho/vhu fushaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWIRE NGOMU	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
<p>Tsenguluso ya thoho Tshidziki tsha mafhungo/u khwathisedza nga vhuṭanzi na kupfesesele kwa tshibveledzwa</p> <p>MARAGA 15</p>	<p>- Phindulo ya mathakhethakheni/nthesa: 14–15 Phindulo ya mathakheni/ntha: 12–13 - Tsenguluso yo nwelelaho ya thoho - Mbuno dzo angalalaho dzi gobolaho; hu na khwathisedzo yo dziaho u bva kha tshibveledzwa - U pfesesa ha nthesa ha lushaka lwa liṅwalwa na tshibveledzwa</p>	<p>- U sumbedza u pfesesa na u sengulusa thoho nga ndila yone - Phindulo ndi yo faredzaho zwidodombedzwa zwi khagala - Mbuno dziṅwe dzi pfadzaho dzo nekédzwa, naho dziṅwe dzadzó dzi songo tou tikedzwa u swika heneṱho - Hu na vhuṭanzi ha u pfesesa lushaka lwa liṅwalwa na tshibveledzwa</p>	<p>- U pfesesa thoho lwo linganelaho/hu songo goḍombelaho; a si zwoṱhe zwitalusi zwo dodombédzwa - Hu na dziṅwe mbuno dzi tikedzaho thoho - Maṅwe makumedzwa o tikedzwa, fhedzi vhuṭanzi a vhu tendisei tshifhinga tshoṱhe - U pfesesa liṅwalo na tshibveledzwa hu songo fhelelaho</p>	<p>- U pfesesa thoho lwa u tou phuphuledza; a hu tou vha na zwiṅwe zwitalusi zwo senguluswaho nga vhuḍalo - Mbuno ṱukhu dzi tikedza thoho - Makumedzwa a tshimbilelanaho ndi maṱukutuku - U pfesesa huṱuku ha liṅwalwa na tshibveledzwa</p>	<p>- U pfesesa huṱukutuku ha thoho - Ndingedzo yo rembedaho/i songo khwathaho ya u fhindula mbudziṱo - Makumedzwa ha tendisei na kathihi - Mugudi ha na ndivho ya lushaka lwa liṅwalwa kana tshibveledzwa</p>
TSHIVHUMBEO NA LUAMBO	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>Tshivhumbeo, thevhekano i pfadzaho na kuṅekedzelwe kwa mafhungo Luambo, thouni na tshitaila zwo shumiswaho kha maanea/phindulo ndapfu</p> <p>MARAGA 10</p>	<p>- Tshivhumbeo tsho lunzhedzana tshoṱhe - Marangaphanda na magumo ndi zwa nthesa - Makumedzwa o vhekanywa zwavhuḍi nahone a bveledzwa zwi khagala - Luambo, tshitaela, na thouni zwo vhibva, zwi a ṱokonya, nahone zwo lulama</p>	<p>- Tshivhumbeo tshi re khagala na makumedzwa a tevhelelanaho lu pfadzaho - Marangaphanda na magumo na dziṅwe phara zwo dzudzanywa nga ndila yo faranaho - U tevhekana hu pfadzaho ha makumedzwa - Luambo, thouni na tshitaela hunzhi zwo lulama</p>	<p>- Hu na vhuṅwe vhuṭanzi ha tshivhumbeo - U pfadza na ndunzhendunzhe zwi ḍi vha hone, fhedzi zwo faredza vhuḱhakhi - Hu na vhuḱhakhi vhu vhonalaho ha luambo; thouni na tshitaila hunzhi zwo tea - Phara hunzhi dzo lulama</p>	<p>- Tshivhumbeo tsho pulaniwa nga ndila yo khakheaho - Makumedzwa ho ngo vhekanywa nga ndila i pfadzaho - Vhuḱhakhi ha luambo vhu khagala - Thouni na tshitaela a zwo ngo tea - Phara dzo khakhea</p>	<p>- U shaea ha tshivhumbeo tsho pulaniwaho zwi khakhisa thevhekano ya likumedzwa - Vhuḱhakhi ha luambo na tshitaila zwi itisa uri phindulo iyi i kundelwe u swikelela - Thouni na tshitaela a zwo ngo tea - Phara dzo khakhea</p>
MARAGANYANGAREDZI	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Vhuṅe ha khandiso iyi ho vhaledzwa